

ПРОДОВОЛЬЧА БЕЗПЕКА ЯК АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВА КАТЕГОРІЯ

FOOD SAFETY AS AN ADMINISTRATIVE AND LEGAL CATEGORY

Пустовіт Ю.Ю., к.ю.н., доцент,
доцент кафедри адміністративного, фінансового та інформаційного права
Державний торговельно-економічний університет

У статті досліджується поняття продовольчої безпеки з погляду адміністративного права, аналізуються основні підходи до його визначення та правового регулювання. Автор акцентує увагу на тому, що продовольча безпека є важливим компонентом національної безпеки, що потребує чіткої законодавчої регламентації та ефективного державного контролю. Це питання стало особливо актуальним в умовах глобальних криз та військових конфліктів.

Друге питання, розглянуте у статті, стосується правових механізмів забезпечення продовольчої безпеки. Аналізуються роль органів державної влади, правових актів та міжнародних угод у гарантуванні доступу населення до якісних та безпечних продуктів харчування. Автор підкреслює важливість системного підходу до регулювання продовольчих питань на різних рівнях державного управління.

Третій аспект дослідження присвячено нормативно-правовій базі України в контексті продовольчої безпеки. Стаття розкриває чинні правові акти та пропонує шляхи їх вдосконалення для підвищення ефективності регулювання у сфері харчування. Підкреслюється важливість гармонізації національного законодавства з міжнародними стандартами продовольчої безпеки.

Далі розглядається проблема ефективного моніторингу та контролю за виконанням норм у сфері продовольчої безпеки. Автор вказує на необхідність вдосконалення адміністративних процедур, що стосуються контролю за якістю продуктів та забезпеченням продовольчих резервів, з метою попередження кризових ситуацій у постачанні продовольства.

У підсумку стаття акцентує увагу на необхідності комплексного підходу до вирішення питання продовольчої безпеки як адміністративно-правової категорії. Зроблено висновок, що тільки поєднання правових механізмів, адміністративних інструментів та ефективного управління дозволить забезпечити стабільність у продовольчій сфері та знизити ризики виникнення криз.

Загалом стаття підсумовує, що для ефективного забезпечення продовольчої безпеки України необхідно впроваджувати системний підхід до нормативно-правового регулювання. Прийняті під час воєнного стану акти є тимчасовими заходами, які після відновлення миру повинні бути замінені сталими правовими механізмами, що відповідатимуть сучасним викликам та євроінтеграційним процесам.

Ключові слова: продовольча безпека, адміністративно-правова категорія, правове регулювання, механізми правового регулювання, адміністративні інструменти, адміністративно-правова категорія.

The article examines the concept of food security from the perspective of administrative law, analyzing the main approaches to its definition and legal regulation. The author emphasizes that food security is a crucial component of national security, requiring clear legislative regulation and effective state control. This issue has become particularly relevant in the context of global crises and military conflicts.

The second issue addressed in the article concerns the legal mechanisms for ensuring food security. The roles of government authorities, legal acts, and international agreements in guaranteeing public access to high-quality and safe food products are analyzed. The author highlights the importance of a systematic approach to regulating food-related issues at various levels of public administration.

The third aspect of the study is dedicated to the legal framework of Ukraine in the context of food security. The article reviews the existing legal acts and suggests ways to improve them to enhance the effectiveness of regulation in the food sector. The importance of harmonizing national legislation with international food security standards is emphasized.

The article further examines the problem of effective monitoring and control over the implementation of norms in the field of food security. The author points to the need to improve administrative procedures related to quality control of food products and the maintenance of food reserves in order to prevent crisis situations in food supply.

In conclusion, the article highlights the need for a comprehensive approach to addressing food security as an administrative and legal category. It is concluded that only the combination of legal mechanisms, administrative tools, and effective governance will ensure stability in the food sector and reduce the risks of crises.

Overall, the article concludes that ensuring Ukraine's food security requires a systematic approach to regulatory and legal governance. The acts adopted during martial law are temporary measures that, once peace is restored, should be replaced by sustainable legal mechanisms that meet modern challenges and align with European integration processes.

Key words: food security, administrative-legal category, legal regulation, legal regulatory mechanisms, administrative tools, administrative-legal category.

Продовольча безпека займає важливе місце в наукових дослідженнях соціально-економічного, політичного, екологічного, управлінського, біологічного, медичного, інформаційного та юридичного характеру, кожна з яких використовує свій специфічний понятійний апарат. У літературі підкреслюються значні відмінності в трактуванні поняття «продовольча безпека» різними авторами. Як зазначає Я. Алексеева: «у світі й досі не існує єдиного прийнятого визначення терміна «продовольча безпека», тому перш за все необхідно систематизувати різні підходи до визначення сутності поняття та надати аналізованим поглядам тотожні характерні риси» [1].

Варто відзначити, що продовольча безпека як адміністративно-правова категорія майже не вивчена. Перші наукові дослідження у цій галузі були започатковані В. Курилом, який аналізував питання продовольчої безпеки «як гарантовану здатність держави на принципах самозабезпечення основними харчовими продуктами та їх економічної і фізичної доступності, незалежно від впливу

зовнішніх і внутрішніх чинників, задовольняти потреби населення, в особі кожного громадянина, продуктами харчування в необхідному обсязі, асортименті та якості на рівні, що забезпечує його здоров'я та інтелектуальний розвиток» [2, с. 3].

У цьому визначенні слід особливо підкреслити роль держави у забезпеченні продовольчої безпеки. В. Курило наголошує на її ключовій функції в цьому процесі. На нашу думку, правомірність цього твердження також підтверджується типом правових норм, що регулюють сферу продовольчої безпеки і своєю імперативною природою здатні її гарантувати. Йдеться про норми адміністративного права.

Загалом існує більше 200 визначень продовольчої безпеки, які були відображені у фундаментальних працях українських науковців. У зв'язку з цим Г. Прунцева та М. Бабиць проаналізували наукові дослідження, присвячені цій категорії, і дійшли висновку про існування різноманітних концептуальних підходів до визначення сутності терміна «продовольча безпека».

Г. Прунцева відносить до основних підходів до визначення змісту поняття «продовольча безпека» «стан суспільних відносин, стан економіки, стан продовольчого ринку, спроможність держави гарантувати та забезпечувати потреби населення в продовольстві, продовольче забезпечення населення» [3].

М. Бабич визначає чотири підходи до інтерпретації поняття продовольчої безпеки: «як стану системи (стан суспільних відносин, стан економіки, стан продовольчого ринку), як рівня доступу, як механізму забезпечення та за поділом на рівні ієрархії» [4].

Концепція С. Лушпаєва відображає ідеї, що розкривають сутність продовольчої безпеки як стану суспільних відносин. У своєму визначенні вчений підкреслює «що продовольча безпека представляє собою стан розвитку суспільних відносин, за якого сукупність правових, соціально-політичних, економічних, науково-технічних, організаційних, інформаційних та інших заходів, спрямованих на забезпечення фізичної та економічної доступності населення до продуктів харчування, що є безпечними для життя та здоров'я, запобігання та подолання надзвичайних продовольчих ситуацій» [5, с. 213].

У цій концепції застосовується соціально-економічний підхід до визначення терміна «продовольча безпека» та підтримується ідея необхідності координації соціально-політичних, економічних, правових, організаційних, науково-технічних та інформаційних заходів для забезпечення продовольчої безпеки держави.

О. Кочетков і О. Шебаніна підтримують концепцію продовольчої безпеки як стану продовольчого ринку. Зокрема, О. Кочетков підкреслює «що продовольча безпека представляє собою стан продовольчого ринку країни або групи країн, а також світового ринку, при якому забезпечується гарантований доступ всіх жителів планети, країни, регіону до продовольства у будь-який час і обсягах, необхідних для забезпечення активного й здорового способу життя» [6, с. 142].

О. Шебаніна визначає продовольчу безпеку як: «наявність на продовольчому ринку країни такої кількості продуктів харчування, якої достатньо для підтримання здорового способу життя населення; доступність цих продуктів абсолютно для всіх верств населення» [7]. Ця концепція акцентує увагу на важливості забезпечення всіх соціальних груп безперешкодним доступом до продуктів харчування в будь-який час і в необмежених кількостях для підтримки активного та здорового способу життя.

В. Шкаберін розглядає продовольчу безпеку як економічний стан, зокрема: «продовольча безпека представляє собою стан економіки, забезпечений відповідними ресурсами, потенціалом і гарантіями, при якому, незалежно від внутрішніх і зовнішніх загроз, зберігається необмежена у часі здатність держави (суспільства) забезпечувати економічну та фізичну доступність для всього населення життєво важливих продуктів харчування в обсягах, якості й асортименті, достатніх для розширеного відтворення кожної особи у звичних умовах і мінімально необхідних для підтримки здоров'я та працездатності в надзвичайних продовольчих ситуаціях» [8].

Подібне визначення пропонує О. Вараксіна, яка вважає, що «продовольча безпека – це стан економіки держави, при якому на основі сталого функціонування аграрного сектора забезпечуються фізична та економічна доступність продуктів харчування, достатність і збалансованість харчування для всіх верств населення в необхідному обсязі, асортименті та якості на рівні раціональних норм, що забезпечує найвищий рівень фізичного та психічного здоров'я і соціальний розвиток» [9].

А. Бабенко, О. Банах, О. Гойчук, В. Добросоцький, В. Немченко та М. Хорунжий підтримують концепцію продовольчої безпеки як здатності держави гарантувати та задовольняти потреби населення у продовольстві.

Зокрема, А. Бабенко зазначає «забезпечення продовольчої безпеки внутрішніми, національними силами для забезпечення громадян продуктами харчування на медично обґрунтованому рівні» [10, с. 12].

О. Банах звертає увагу на «здатність забезпечити максимальну кількість людей достатнім раціоном харчування в будь-який момент часу, не підраиваючи продовольче забезпечення людей у майбутньому» [11], О. Гойчук – «про здатність держави задовольняти потреби населення країни у продуктах харчування, їх достатньої кількості та якості з метою забезпечення здоров'я людей незалежно від зовнішніх або внутрішніх факторів» [106]. В. Добросоцький вказує на те, що «продовольча безпека представляє собою здатність держави забезпечити населення належним рівнем споживання продовольчих товарів, застосовуючи, разом з агроекономічним потенціалом всі наявні в державі виробничі, фінансові ресурси, політичні можливості та інші фактори» [12].

В. Немченко підкреслює на тому, що «продовольча безпека – це здатність задовольняти потреби населення в продовольстві в умовах обмежених фінансових, екологічних можливостей держави згідно з науково-обґрунтованими нормами, індивідуальних особливостей людини та її платоспроможності та рівня цін» [13, с. 180]. М. Хорунжий наголошує на тому, що «продовольча безпека представляє собою спроможність держави за будь-яких обставин гарантувати і забезпечувати потреби населення в продовольстві на рівні науково-обґрунтованого споживання та відповідно до його платоспроможного попиту по відношенню до цін, що складаються на ринку продовольства» [14].

Л. Мельник, Г. Прунцева та О. Щеквич трактують продовольчу безпеку як забезпечення фізичної та економічної доступності продуктів харчування для населення.

Л. Мельник визначає продовольчу безпеку як «стабільне, достатнє та гарантоване забезпечення населення продуктами харчування, необхідними для здорового життя людей» [15], Г. Прунцева – «сукупність державних інструментів регулювання стану продовольчого ринку, при якому досягається фізична та економічна доступність населення до продовольства в кількості, необхідній для активного здорового життя» [459], О. Щеквич – «забезпечення гарантованого доступу населення до продовольства в кількості, необхідному для активного здорового життя» [16].

Погоджуючись з наведеними точками зору науковців, варто зазначити, що кожен із цих підходів є важливим, оскільки відображає різні ключові аспекти, які потребують уваги. Проблема продовольчої безпеки є багатогранною, тому вона вимагає пошуку оптимальних рішень, які можуть змінюватися залежно від політичних, економічних та соціальних умов у кожній країні.

Кінцевою метою успішного впровадження продовольчої безпеки в країні є забезпечення доступу населення до необхідної кількості їжі для підтримання здорового функціонування організму. Поняття продовольчої безпеки передбачає, що їжа має бути не лише фізично доступною в достатній кількості та безпечною, але й економічно доступною, з належним рівнем якості для всіх соціальних груп населення.

Продовольча безпека має багаторівневу структуру. Зокрема, О. Гойчук у своєму монографічному дослідженні «Продовольча безпека» виділяє такі рівні: 1) глобальний; 2) субрегіональний; 3) міждержавний (міжнаціональний); 4) державний (національний); 5) місцевий (регіональний); 6) групи населення (з різним рівнем доходів); 7) сім'я (домашнє господарство) [17, с. 18–27; 18, с. 212].

Глобальний вимір продовольчої безпеки пов'язаний із тим, що навіть при зростанні обсягів виробництва продовольства питання його достатності для забезпечення населення планети та гарантування його безпеки залишаються актуальними. Цими проблемами займаються міжнародні організації, такі як ООН та її спеціалізований орган – Про-

довольча і сільськогосподарська організація (FAO), СОТ (Світова організація торгівлі), Світовий банк, Комітет всесвітньої продовольчої безпеки та інші. Продовольча безпека країни вважається важливою умовою збереження суверенітету держави та ключовою складовою її незалежності в міжнародних відносинах [19, с. 270–271].

Продовольча безпека на рівнях регіону, суспільних груп, окремих домогосподарств та окремих осіб проявляється через забезпечення права доступу до продовольства, як фізичного, так і економічного. У цьому контексті проблема продовольчої безпеки розглядається з макроекономічної точки зору та орієнтована на забезпечення ефективного попиту на харчові продукти, а також на усунення нерівності в рівнях доходів різних соціальних верств. Особлива увага приділяється забезпеченню мінімального рівня харчування для соціально незахищених груп і попередженню загрози бідності [20]. Важливим є також забезпечення продуктами харчування тих груп населення, які живуть за межею бідності, оскільки їхні доходи не дозволяють купувати необхідні продукти, не кажучи вже про збалансоване та повноцінне харчування.

А. Тригуб, узагальнюючи нормативні визначення поняття національної продовольчої безпеки, пропонує таку умовну структуру його нормативного розуміння: 1) сутність продовольчої безпеки полягає в захисті життєво важливих інтересів людини, суспільства та держави, а також в економічній і фізичній доступності продовольства; 2) інструментом забезпечення продовольчої безпеки є продукти харчування; 3) основні характеристики цього інструменту – якість і життєва важливість; 4) суб'єктом забезпечення виступає держава; 5) мета забезпечення полягає в тому, щоб держава гарантувала безперешкодний економічний доступ людини до продуктів харчування для підтримки звичайної життєдіяльності, забезпечення соціально-економічної та політичної стабільності в суспільстві, сталого розвитку нації, сім'ї та особистості, а також економічної стійкості держави та продовольчої незалежності; 6) умови забезпечення базуються на науковій обґрунтованості [21].

Продовольча безпека є однією з ключових складових національної безпеки, що вимагає ретельної уваги

з боку держави та ефективного правового регулювання. На основі проведеного аналізу можна зробити висновок, що успішне забезпечення продовольчої безпеки значною мірою залежить від гармонізації законодавства та його чіткого дотримання на всіх рівнях управління. Важливість цієї проблеми посилюється в умовах глобальних криз, таких як військові конфлікти, пандемії чи кліматичні зміни, які впливають на продовольчі ресурси країн.

Одним із центральних аспектів забезпечення продовольчої безпеки є наявність ефективних адміністративно-правових механізмів. Це включає правове регулювання ринку продуктів харчування, контроль за якістю продукції, створення державних резервів продовольства, а також міжнародну співпрацю в цій сфері. Чітко визначені функції органів державної влади мають на меті забезпечення стабільного постачання продовольства для всіх верств населення.

Національне законодавство України в сфері продовольчої безпеки, хоча й містить необхідні норми, потребує вдосконалення з урахуванням сучасних викликів. Підвищення рівня відповідності міжнародним стандартам, а також посилення контролю за виконанням законодавства на місцевому рівні є важливими завданнями для забезпечення продовольчої безпеки. Гармонізація національних норм з європейським і світовим правовим досвідом також є необхідним кроком для зміцнення цієї сфери.

Забезпечення прозорості та ефективності контролю за дотриманням норм продовольчої безпеки є пріоритетним завданням для державних органів. Удосконалення адміністративних процедур, посилення відповідальності за порушення норм та збільшення фінансування контролюючих органів дозволять підвищити ефективність моніторингу якості продуктів харчування та запобігти виникненню кризових ситуацій.

Отже, продовольча безпека як адміністративно-правова категорія потребує комплексного підходу, що поєднує правові, адміністративні та організаційні заходи. Лише через ефективне управління, правове регулювання та контроль можна забезпечити стабільність у продовольчій сфері та запобігти кризам, які можуть негативно вплинути на національну безпеку та здоров'я населення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Алексеева Я. *Наукові засади визначення продуктової безпеки*. Збірник наукових праць. Ефективність державного управління. Львів, 2015, вип. 42. с. 100-107.
2. Гойчук О., Курило В. Продовольча безпека та необхідність її правового забезпечення. *Адвокат*. 2006. № 3. С. 3-5.
3. Прунцева Г. Економічна сутність поняття «продовольча безпека» країни. *Інноваційна економіка*. 2016. № 1-2. С. 34-37.
4. Бабич М. Понятійно-категоріальна сутність продовольчої безпеки. *Економіка та держава*. 2017. № 6. С. 39-45.
5. Лушпаєв С. Деякі аспекти поняття продовольчої безпеки України. *Часопис Київського університету права*. 2011. № 2. С. 211-214.
6. Кочетков О. Формування системи показників продовольчої безпеки України. *Економіка АПК*. 2002. № 9. С. 142-158.
7. Шабаніна О. Формування і ефективний розвиток продовольчого підкомплексу АПК: монографія. К. ННЦ ІАЕ, 2007. 368 с.
8. Шкаберін В. Державне регулювання забезпечення продовольчої безпеки в Україні: автореф. дис... канд. наук з держ. упр.: 25.00.02. Запоріжжя, 2006. 20 с.
9. Варахсіна О. Теоретичні основи продовольчої безпеки як економічної категорії. *Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі*. 2013. № 1 (56). С. 50-55.
10. Бабенко А. Забезпечення продовольчої безпеки України в умовах реформування і регулювання аграрного сектору економіки: автореф. дис... канд. екон. наук: 08.00.04. Луганськ, 2005. 24 с.
11. Банах О. Теоретичні засади оцінювання продовольчої безпеки як об'єкта статистичного спостереження. *Вісник ОНУ імені І. І. Мечникова*. 2016. Т. 21 Вип. 7-2 (49). С. 187-192.
12. Добросоцький В. Основні напрями регулювання продовольчого ринку. *Економіст*. 2000. № 3. С. 78-81.
13. Немченко В. Продовольча безпека України. Збірник наукових праць ВНАУ. 2012. № 4 (70). Т. 2. С. 179-183.
14. Хорунжий М. Продовольча безпека: соціально-економічна суть, стан і показники. *Економіка АПК*. 2003. № 6. С. 9-16.
15. Мельник Л. Продовольча безпека у національному вимірі. *Наукові праці Полтавської державної аграрної академії*. Серія: Екон. науки. 2012. Випуск 4. Том 2. С. 184-190.
16. Щекович О. Формування пріоритетів та розвиток аграрної політики України. К.: ННЦ «Інститут аграрної економіки», 2009. 278 с.
17. Гойчук О. Продовольча безпека: монографія. Ж.: Полісся, 2004. 348 с.
18. *Економіка аграрного сектору: навч. посіб.* В. Збарський, М. Лендел, В. Мацібора, А. Чалий, за ред. чл.-кор. УАН, професора М. Лендела. К. НУБіП України, 2009. 410 с.
19. Актуальні питання аграрного права України: теорія і практика. А. Статівка, В. Уркевич, В. Корнієнко та ін., за ред. А. Статівки. Х. ФІНН, 2010. 240 с.
20. Ерфан В. Продовольче забезпечення в контексті економічної безпеки країни: теоретичний аспект. Країни Центрально-Східної Європи в умовах регіоналізації: історико-методологічний, політико-правовий та економічний аспекти: Монографія. Бевзюк Є., Вергун В., Грін О., Ерфан В. та ін.; за ред. Є. Бевзюка, О. Гріна. Ужгород, 2010. С. 342-352.
21. Тригуб А. Адміністративно-правове забезпечення продовольчої безпеки України: дис. канд. юрид. наук: спец. 12.00.07. К., 2012. 206 с.